

FELSZABADULÁS ÉS FORRADALOM

Hazánk életében az utóbbi évek nemcsak a nagy változások, de a nagy évfordulók éve is. 1968-ban emlékeztünk meg az ország függetlenségét eredményező polgári demokratikus forradalom győzelmének fél évszázados és a Kommunisták Magyarországi Pártja létrejöttének ötvenéves évfordulójáról. A múlt évben ünnepeltük az első magyar proletárhatalom fennállásának szintén fél évszázados évfordulóját, s ebben az évben tisztelgünk mi ugyanúgy, mint az egész világ haladó emberisége e nagy változásokhoz szorosan kapcsolódó tudós és forradalmár, Lenin születésének 100. évfordulója előtt. Mindezekkel sem ért véget még azonban a sor, mert mint ismeretes, erre az évre esik felszabadulásunk negyedszázados évfordulója is. Van valami nagyszerű szimbólum abban, hogy a világ első szocialista állama szervezőjének és vezetőjének századik születésnapja egybeesik a magyar nép felszabadulásának és egyben a népi demokratikus forradalom kibontakozásának 25. évfordulójával. A két jubileum egybeesésének alapja mindenekelőtt az, hogy Lenin országa, a világ első szocialista államának csapatai szabadították fel hazánkat ugyanúgy, mint Európa és Ázsia több országát a fasiszta uralom alól.

A felszabadulás kifejezés a mi népünk számára is sokatmondó, gazdag tartalmat takar: magába foglalja többek között azt, hogy Magyarország háborútól megkínzott népe számára 1945. április 4-vel véget ért a háború. De értelemszerűen tartalmazza a Tanácsköztársaság bukása után kiépült Horthy-fasizmus kegyetlen erőszakapparátusának szétzúzását is. A felszabadító szovjet csapatok megsemmisítették a magyar és a német fasiszta hadsereget, csendőrséget, rendőrséget és különböző intézményeit. Ezek nem üldözhettek tovább az ország függetlenségéért, a háború ellen és a haladásért harcoló demokratikus, hazafias erőket. Országunk népe ezzel lehetőséget kapott egy új haza, a dolgozók országának megteremtéséhez. A felszabadulás tehát ezt a lehetőséget is jelenti, amelynek alapján kezdetét vehette nálunk is az a népi demokratikus forradalom, melynek győzelme a népi demokrácia létrejöttét, a munkáshatalom megszületését eredményezte. A forradalmi átalakulás ezért nem választható el Magyarország területi felszabadításától. A felszabadítás ténye azonban önmagában még nem a döntő változás volt, hanem ahogyan arra a kommunisták legjobbjai már akkor rámutattak: lehetőség a történelmi változáshoz, a forradalmi harc megvívásához.

A magyar népi demokratikus forradalom történetének feldolgozása során számos olyan nézet is felszínre került, amely szerint nálunk a forradalom csak az ország teljes felszabadítása után bontakozott ki. Ezeknek a nézeteknek a képviselői messzemenő következtetéseket vontak le a tömeges ellenállás hiányából. Abból a tényből, hogy nálunk a fasizmus és a háború ellen kevesebben harcoltak fegyverrel a kézben, mint pl. Bulgáriában és Jugoszláviában, a forradalmi helyzet hiányára, ill. annak késésére következtettek. Ennek a nézetnek a képviselői — akik kezdettől kisebbségben voltak — figyelmen kívül hagyják az említett országok közötti különbségeket, amelyek a fegyveres harchoz szükséges feltételekben is megmutatkoztak. A jelzett két országban ezek a feltételek kedvezőbbek voltak, mint Magyarországon, ahol az ellenforradalmi rendszer már 1944. március 19-e előtt is nagy erővel igyekezett elfojtani minden ellenállást. A német megszállás után a haladó erők üldözése tovább fokozódott. Kétségtelen, hogy a kérdés vizsgálatánál ezeket sem szabad figyelmen kívül hagyni. A felszín ezért szükségszerűen kedvezőtlenebb képet mutatott, mint a tényleges valóság. A felszín alatt a dolgozóknak nagy elégedetlensége, nem megszervezett, de objektíve meglévő harckészsége húzódott meg. Ezért is állít-

hatjuk, hogy a forradalmi helyzet feltételei 1944 őszére Magyarországon is létrejöttek, s amikor a felszabadító szovjet csapatok a fasiszta erőszakapparátust összetörték, a tömegek forradalmi cselekvése szabadon kiteljesedett. Hazánk felszabadítása így kapcsolódhatott össze a népi demokratikus forradalom megindulásával. A következőkben felvillantunk néhány epizódot, melyek jól mutatják ezt az összefüggést.

Magyarország helyzete a II. világháború utolsó szakaszában rendkívül válságossá vált. Hazánk felszabadításának megkezdésekor — 1944. szeptemberben — az ország állapota vigasztalan képet mutatott: a hosszan tartó háború szinte a végsőkig kiemerítette az országot. A fasiszta hordák megsemmisítése, ill. hazánk területéről való kiűzése több mint 6 hónapot vett igénybe, ami tovább növelte a háborús károsodást, a pusztítást. Hitler és Szálasi bandái mérhetetlen pusztítást vittek végbe az ország termelőerőiben. A diadalmasan előretörő szovjet hadsereg egységei elől menekülve mindent — amit tudtak — leromboltak, kifosztották az elhagyni kényszerült területeket. A felszabadított városok és községek tehát kifosztva, vezetés nélkül maradtak. Ilyen helyzetben kellett hozzálátni az új élet megindításához. Ez nem történhetett másként, mint a dolgozó tömegek forradalmi elszántságával, áldozatot nem kímélő cselekvésével. A munkások, parasztok és a haladó értelmiségiek forradalmi cselekvését az ország akkori állapota tette elkerülhetelenné. Az alullevők részére nem volt idő a fontolgatásra, a habozásra, cselekedni kellett, ki hogyan tudott, a nemzet felemelkedése érdekében. S a dolgozók nem tévóváztak; nem várva központi utasításra, öntevékenyen hozzáláttak a romok eltakarításához, az új élet feltételeinek megteremtéséhez. Ezzel a nagyarányú forradalmi tömegmozgalommal vette kezdetét a döntő változásokat eredményező népi demokratikus forradalom.

Minden forradalomnak velejárója a tömegek öntevékenysége. Különösen így van ez a népi demokratikus forradalmak esetében. Hiszen ezek a forradalmak a háború és a fasiszmus elleni küzdelemben bontakoznak ki. A háború és a fasiszták pusztítása, ill. a lerombolt ország újjáépítése szükségszerűen igényli a tömegek öntevékenységét. Helytelen lenne azonban a forradalomban ténylegesen meglévő spontaneitást eltúlozni. Nemcsak azért hangsúlyozzuk ezt, mert egyetlen forradalom sem mehet végbe az élen járó osztály és pártja vezetése nélkül, hanem azért is, mert az öntevékenység is magában hordja a tudatosságot. Jól példázta ezt a felszabadulás nyomán viharos gyorsasággal létrejött népmozgalmi szervek is. Az üzemi bizottságok rendszerének kiépülésében pl. a munkások jelentős öntevékenysége mutatkozott meg. Jelezte ezt az is, hogy különféle elnevezéssel, elképzelésekkel alakították ezeket a bizottságokat. Mégsem volt azonban ez sem teljesen spontán folyamat, mert egyrészt a kommunista párt már 1942-től elsősorban az ellenállás fokozása céljából munkásbizottságok alakítására hívta fel az üzemek dolgozóit, másrészt a létrehozott bizottságok feladatainak kijelölésében, s ami még ennél is fontosabb, tevékenységükben érvényesült a párt politikája. De hasonló volt a helyzet a többi népmozgalmi testület esetében is.

A kommunista párt vezető szerepének érvényesülése nemcsak nélkülözhetetlen feltétele volt népi demokratikus forradalmunknak, de jellegzetessége is. Erre a vezető szerepre nem véletlenül tett szert a párt. A kommunista párt annak ellenére, hogy az ellenforradalmi rendszer legüldözöttebb pártja volt, egy pillanatra sem szüntette be a fasiszmus elleni harcot. A világháború kitörése után is a legkövetkezetesebben szervezte, vezette a függetlenségi küzdelmet. A hazafias erők harca azonban közismert tényezők miatt nem járhatott teljes sikerrel; a demokratikus erők az uralkodó osztályok reakciós, áruló magatartása miatt képtelenek voltak megvédeni az ország függetlenségét. Ehhez hasonlóan nem járt sikerrel az sem, hogy 1945 előtt saját erőnkéből állítsuk vissza országunk függetlenségét. Ez csak a Szovjetunió felszabadító tevékenységével volt lehetséges. Hazánk függetlenségéért és felemelkedéséért harcoló erők vezető pártjának, a kommunista pártnak készülnie kellett a felszabadulással létrejövő új helyzetből adódó feladatok megoldására, ill. meghatáro-

zására. A párt felkészült a megváltozott helyzetből adódó feladatokra, programot adott a kibontakozáshoz, s vezette a demokratikus, forradalmi erők harcát.

Az 1944 őszerre kialakult helyzet új programot követelt a párttól. A feladatok meghatározásánál számos körülményt figyelembe kellett venni: az ország állapotát, az újjáépítés nagy nehézségeit, a széles nemzeti összefogás megteremtésének lehetőségeit és szükségességét, a fasizmus teljes megsemmisítését, a nemzetközi tényezőket és még sok más körülményt. Olyan programot kellett tehát meghirdetni, amelynek megvalósításában egy szűk csoport kivételével többé-kevésbé minden osztály és réteg érdekelve volt. A programnak az ország előtt álló legfontosabb feladatok megoldására kellett mozgósítani az összes lehetséges erőket. Elsősorban az említetteknek kellett meghatározniuk a program jellegét.

A kommunista párt vezetése reálisan mérte fel a helyzetet, s ez ki is fejeződött az 1944. október elején elkészített programban. Mint ismeretes, a pártnak ekkor két Központi Bizottsága volt; az egyik az országon belül, hallatlan nehéz körülmények között illegálisan dolgozó Központi Bizottság, a másik a Szovjetunióban működő Külföldi Bizottság. A párt mindkét vezető testülete szükségesnek tartotta a fentieknek megfelelő program kidolgozását. El is készült a két programtervezet, de több ok miatt a KÜB által kidolgozott program került elfogadásra és nyilvánosságra. Ha nem is részletezhetjük e rövid cikk keretében az illegális KB programtervezetét, arra mégis szükséges rámutatni, hogy lényeges különbség a két program között nem volt. Jellegebén, a fő feladatok meghatározásában a két Központi Bizottság programja megegyezett.

A hat fejezetből álló program fontosabb követelései az alábbiak voltak: az ország cselekvő részvétele a magyar és a német fasizmus megsemmisítésében, a felszabadító Vörös Hadsereg messzemenő támogatása, a hazaárulók és háborús bűnösök népbíróóságok elé állítása, a fasizmus teljes kiirtása, a demokratikus jogok biztosítása. A demokrácia alapjainak megszilárdítására a legrövidebb határidőn belül széles körű földreformot kell végrehajtani. Az ország gazdasági önállóságának megszilárdítása és fokozása érdekében erőteljes ipar- és kereskedelemfejlesztő politikát kell folytatni. Az élődsdi egykézvállalatokat meg kell szüntetni, a kartelleket és nagybankokat állami ellenőrzés alá kell helyezni. Állami tulajdonba kell venni a föld mélyének kincseit és a köz érdekét szolgáló vállalatokat. Biztosítani kell a munkásság sok évtizedes szociálpolitikai követeléseit. Az újjáépülő országnak demokratikus külpolitikát kell folytatni. Az ország demokratikus átalakításának meggyorsítása érdekében a demokratikus pártok megbízottjaiból és kipróbált Hitler-ellenes hazafiakból nemzeti bizottságokat kell létrehozni. A demokratikus rend megszilárdítására a nemzetgyűlés összehívása és az ideiglenes kormány létrehozása szintén sürgős feladat. A párt célja a fenti programmal az összes demokratikus pártok és szervezetek összefogásának biztosítása és ezen keresztül a nemzeti megújulás elősegítése.

A Szegeden újjászerveződött legális pártvezetés a program nyilvánosságra hozatala előtt (1944. november 30.) megvitatta a tervezetet a szegedi kommunistákkal. A vitára 1944. november 19-én, a szegedi kommunisták 2. taggyűlésén került sor. A programjavaslat ismertetése után Révai József fűzött megjegyzéseket a programhoz, indokolta meg annak demokratikus jellegét. Ezzel kapcsolatban többek között hangsúlyozta: „Biztosra veszem, hogy van igen sok régi és új kommunista, aki egy kicsit furcsálkodikva hallgatta végig ezt az akcióprogramot. Hogy lehet az, hogy nem a szocializmusért, hanem a demokráciáért harcol? Sokkal szerényebb cél ez, mint a 25 évvel ezelőtti. Biztosra veszem, hogy sokan nem értik ezt és sokan nem értenek egyet ezzel. A célunk az, hogy mindenki megértse ezt a programot és mindenki megértse azt, hogy a szabad, független demokratikus Magyarország megvalósítását tűztük ki legfőbb célunkul... Összpontosítani kell a nemzet erejét, ez az egyik fő ok, amiért nem a szocializmust hirdetjük...” A program követelései, de Révai József indoklása is mutatta, hogy a párt tisztában volt az ország előtt álló forradalom jellegével, azzal, hogy 1944–45-ben hazánkban demokratikus forradalom volt napi-

renden. Ez a forradalom azonban kezdettől több, mint általában a burzsoá demokráciát eredményező forradalom, szükségszerűen túlmegy azon, s ezért készítheti elő a szocializmusba való átmenetet. Révai József ezt is hangsúlyozta: „Mi, ha ezt mondjuk, hogy demokratikus, független Magyarországot akarunk, nem burzsoá-kapitalista demokráciát akarunk, hanem népi demokráciát, olyan demokráciát, ahol a nép szabadságjogai valóság, nem pedig fügefalevél a kizsákmányolás számára, ahol a föld a paraszté, ahol meg van semmisítve a magyar nagybirtokos osztály, ahol az államhatalom szervei a nép kezében vannak, az öntudatos szervezett munkásság, tehát a kommunisták kezében is.”

A párt vezetői jól tudták, hogy a kommunisták és a szervezett dolgozók egy részénél nem talál rögtön megértésre a demokratikus program. A felszabadulást követő forradalmi események már jelezték, hogy a felszabadulásban sokan a 2. tanács hatalom azonnali megteremtésének a lehetőségét látták. A nagy gyorsasággal létrejött népi szervek tevékenysége, amint erre már fentebb is utaltunk, jól tükrözte ezt. A kommunista pártszervezetek, a nemzeti és üzemi bizottságok gyakorlati munkájukban jóval túlmentek a párt programjában foglaltakon. Ezt fejezte ki a szegedi kommunisták taggyűlésének vitája is. A hozzászólók általában elismerték a program konkrét célkitűzéseinek helyességét, de többen újabb követelések programba vételét javasolták. Különösen nagy hangsúlyt kapott a mélyreható föld-reform és a nagytőke korlátozásának követelése. A taggyűlésen a Központi Vezetőség tagjai vitába szálltak a túlzó követelésekkel, megértették a demokratikus program szükségességét és helyességét. A vita eredményeként a taggyűlés az alábbiak szerint határozott:

1. A taggyűlés teljes mértékben helyesli és magáévá teszi a párt Központi Vezetősége által előterjesztett akcióprogramot.

2. Haladéktalanul meg kell indítani a kérelmelhetetlen harcot a nyilas banditák ellen, és utasítja a városi tanácsban, a rendőrségen, a polgárőrségben működő kommunistákat, hogy teljes erejüket vessék latba annak érdekében, hogy a városi hatóságok a nyilasok elleni harcot teljes erővel folytassák.

3. A szegedi kommunisták kötelessége minden erejükkel odahatni, hogy a többi demokratikus, németellenes pártok részvételével megalakuljon a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front szegedi bizottsága.

4. A szegedi kommunisták a párt Központi Vezetősége által előterjesztett akcióprogram értelmében teljes erővel fognak harcolni a független demokratikus, népi Magyarország megvalósításáért.

Természetesen az 1944. november 19-i taggyűlés után is fontos feladat volt a párt programjának, politikai irányvonalának megértetése és elfogadtatása. A szegedi kommunisták taggyűlése azonban az első jelentős lépés volt ezen a téren. A párt ugyanakkor nem elégedett meg a vezető szerep megszervezésével, a forradalom érdekében meg is kellett azt tartania. Ennek pedig feltétele az volt, hogy politikája a nép és az ország érdekeit fejezze ki, mert csak ez biztosította a dolgozók felsorakozását e politika mögé.

A forradalmi élcsapat vezető szerepének érvényesülése szorosan összefüggött a pártépítéssel, a legális pártszervezetek kiépítésével. A pártszervezés viszont nem volt ekkor könnyű feladat. Egyrészt azért, mert a közel 25 esztendő illegális szinte lehetetlenné tette a legális pártmunka végzéséhez szükséges ismeretek megszerzését. Másrészt pedig nem tisztázódtak e munka megkezdéséig a pártépítési, -szervezési elvek és módszerek. Ezeket is menet közben kellett megoldani, és többek között ezért mutatkoztak jelentős különbségek a pártszervezésben még két egymáshoz közel eső város — pl. Szeged és Hódmezővásárhely — gyakorlatában is. Közrejátszott azonban ebben az is, hogy a vezetés által nem várt rohamban volt kitéve már ekkor is a párt; sokszorosan többen jelentkeztek a kommunista pártba, mint amire korábban számítani lehetett.

Az 1944. november elején Szegeden megszerveződött legális Központi Vezetőség nagy erőfeszítéseket tett az egységes pártszervezési elvek és módszerek kidolgozása

és érvényesítése érdekében. Ebből a szempontból is jelentősek voltak a nagyobb városok, ill. több város pártvezetőségeinek a Központi Vezetőség tagjaival tartott megbeszélések. De különösen jelentős volt a párt ideiglenes szervezeti szabályzatának kidolgozása, amelyet a párttagság 1944. december elején ismert meg. Az ideiglenes szabályzat a párt célját, a pártba való felvétel normáit, a párt felépítését, a szervezetek irányítását és jogait 16 pontban részletezte. Érdemes idézni az 1. és a 16. pontban foglaltakat: „A párt neve: Magyar Kommunista Párt. A Magyar Kommunista Párt a magyar munkásosztály pártja, képviseli az egész dolgozó nép, a nemzet érdekeit. Tömöríti magában a legöntudatosabb munkásokat, a szegényparasztságot és az értelmiség leghaladottabb, legharcosabb elemeit. Küzd a független, demokratikus, népi Magyarorszáért, és azon túl a szocializmusért, a kommunizmusért. A párt a marxizmus—leninizmus tanításának alapján áll.

A Magyar Kommunista Párt jelen szervezeti szabályzata érvényben marad mindaddig, míg az egybehívandó országos Pártgyűlés végleges szervezeti szabályzatot nem fogad el.”

Tanulságosan tükrözi a pártszervezésre mondottakat a szegedi, az orosházi, a hódmezővásárhelyi és a makói kommunista pártszervezetek vezetőségeinek a Központi Vezetőség tagjaival 1944. november 9-én tartott megbeszélés is. Az értekezleten Hódmezővásárhely MKP szervezetének titkára arról számolt be, hogy a megbeszélés időpontjáig kb. 30 tagja volt a pártszervezetnek, pedig 400 jelentkező töltött ki belépési nyilatkozatot, ezeket azonban egyelőre nem szándékozták felvenni, mert félték attól, hogy ezzel elsőkéjesítenék a pártot. Hasonló álláspontot fejtett ki a makói pártszervezet titkára is. A szegedi kommunisák viszont szélesebbre nyitották a párt kapuit a belépni szándékozók előtt: „A tagfelvételre vonatkozólag elhatározta — a pártvezetőség — R.J. —, hogy a tagoknak mennél szélesebb alapon való megszervezését fogja keresztülvinni úgy Szegeden, mint a környékbeli községekben és tanyákon, úgy azonban, hogy a pártba oda nem való elemek ne kerülhessenek.” Ez utóbbira különösen attól kezdve vigyáztak a szegedi kommunista vezetők, miután a november 9-i megbeszélésen erre külön is felhívták a figyelmüket. Elsősorban ezzel függ össze, hogy a jelzett tanácskozás után túlzottan megszigorították a pártba való felvételt. A kisebb eltérések ellenére, különösen az országos pártértekezlet után, taglétszámát tekintve is gyorsan fejlődött az MKP. Ezt mutatja az is, hogy a III. kongresszus idején (1946. szeptember) már 650 ezer tagja volt a pártnak.

A párt vezető szerepének érvényesítése, a dolgozók szervezettsége szempontjából rendkívül nagy jelentősége volt az új helyzetben megszerveződött szakszervezeti mozgalomnak. A felszabadulással soha nem tapasztalt lendülettel fejlődött a szakszervezeti mozgalom. Feltétlenül szerepe volt ebben a Magyar Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt 1944. október 10-i egységmegállapodásának, amely — mint ismeretes — a felszabadulást követő időre az egységes szakszervezeti mozgalom mellett foglalt állást. Közrejátszott azonban e nagyarányú fellendülésben az említett hatalmas méretű forradalmi tömegmozgalom is. A két munkáspárt kezdettől nagy gondot fordított a szakszervezetek újjászervezésére, a szakszervezeti mozgalom megerősítésére. A rövid idő alatt nagy erőt képviselő szakszervezeteket önálló politikai tényezőként szerepeltették a munkáspártok a koalíciós harcokban. Így csatlakoztak önálló erőként az 1944. december 2-án létrehozott Magyar Nemzeti Függetlenségi Fronthoz is. A koalíción belüli ellentétek kiéleződésekor a szakszervezetek szerepe még tovább nőtt.

A felszabadulást követő első hetekben különösen a kommunista pártszervezetek fordítottak nagy gondot a szakszervezeti mozgalomra. A párt jól képzett, tapasztalt kádereit küldte a szakszervezeti munka területére, rájuk bízva a szakszervezetek újbóli megszervezését, közvetlen irányítását. A párt vezetői már a november 9-i megbeszélésen kiemelték a szakszervezetek jelentőségét, a szakszervezetek fejlesztésének szükségességét: „A szakszervezeti kérdésre nagy súlyt kell helyezni. A benyomás az, hogy a szakszervezetek munkája lassan halad, lassan növekednek a

szakszervezetek és különösen lassan a földmunkás-szakszervezetek. Még sokan vannak otthon, és a szakszervezetekben más a helyzet — mint a pártban — RJ. —, be lehet vonni mindenkit, hacsak nem ellenség. Gyorsan kell tehát fejleszteni a szakszervezeteket.”

Csongrád megye kommunista pártszervezeteinek vezetőségei már a november 9-i megbeszélés előtt a fentiekhez hasonlóan vélekedtek a szakszervezetek szervezéséről, ill. fejlesztéséről, de a tanácskozás után még szélesebbre nyitották a szakszervezetek kapuit a belépni szándékozók előtt. A hódmezővásárhelyi kommunisták pl. úgy képzelték el, hogy elsősorban azokat kell a szakszervezetekbe felvenni, akiket nem lenne ajánlatos a pártba felvenni. A szentesi pártszervezet viszont helyesen, 3 nappal a város felszabadulása után nagy erővel hozzálátott a szakszervezetek megszervezéséhez, nagy gondot fordítva a földmunkás-szakszervezetre. Ennek következtében néhány hét leforgása alatt 1000 fölé emelkedett a szentesi földmunkás-szakszervezet létszáma, és 21 szakmai szakszervezet kezdte meg működését a városban.

Szegeden 1944. október közepétől egymás után alakultak meg a különböző szakmai szakszervezetek. A központi irányítás hiányát úgy igyekeztek ellensúlyozni, hogy 1944 végére kidolgozták a szakszervezetek működésének ideiglenes alapszabályzatát. A 10 paragrafusból álló szabályzat alapvetően helyesen határozta meg a szakszervezetek célkitűzéseit és működésének elveit. A szakszervezetek nemcsak a munkásosztály szervezethez való csatlakozásának növelése szempontjából, de a termelés megindítása vonatkozásában is nagy szerepet tölthettek be. A Szegedi Szakszervezeti Bizottság pl. ezzel az indokkal, ill. céllal javasolta 1945. április 28-án a Nemzeti Bizottságnak az Ipari Termelési Bizottság felállítását: „A szegedi ipari élet összes ágainak demokratikus alapon való újjászervezése; a még mindig nagy számban nem működő üzemek megindítása és ezzel az ország újjáépítésének munkájába való bekapcsolása érdekében a Szakszervezeti Bizottság szükségesnek tartja az Ipari Termelési Bizottság felállítását. Az ITB tagjai: mérnökök, szakemberek és munkások. Feladata: felkutatja a még nem működő üzemeket, gondoskodik gépek, szerszámok, üzemanyagok utánpótlásáról...”

A központi irányítás kiépülése és érvényesülése, a szervezési és működési elvek egységesítése lehetővé tette a szakszervezetek egyenletes fejlődését, súlyának, szerepének növekedését. Hogy milyen ütemű volt pl. a mai Csongrád megye területén a szakszervezetek növekedése, azt egy-két adat jól szemlélteti: Hódmezővásárhelyen 1944 novemberében a szakszervezeti taglétszám még nem érte el az 1000 főt, Szentesen kb. 1500, Csongrádon 350, Makón 800—900, Szegeden kb. 4000 volt. Az 1945. május 13-án készült jelentés viszont már az alábbi létszámokról számol be: Hódmezővásárhely 6042, Szentes 4100, Csongrád 1400, Makó 4800 és Szeged 16 000. Ha a megye községeiben működött földmunkás-szakszervezetek taglétszámát is figyelembe vesszük, akkor a jelentés adatai szerint a megye területén 43 971 tagja volt a szakszervezeteknek.

Amint erre már fentebb is utaltunk, a népi demokratikus forradalom kibontakozására és egész menetére a munkásosztály öntevékenysége és áldozatot nem kímélő munkája nyomta rá a bélyegét. Különösen nagy érdemeket szerzett a munkásosztály a termelőtevékenység gyors megkezdésével.

Az ország és a fasiszták elleni háború érdeke, a hazánk teljes felszabadításáért, a német fasizmus megsemmisítéséért harcoló Vörös Hadsereg ipari termeléssel és termékekkel való segítése a lakosság közvetlen érdekei mind, mind a termelés haladéktalan megkezdését követelték. A gyárak, üzemek termelésének megindítását a szovjet katonai vezetés a hadijog alapján elrendelte és minden lehetséges eszközzel segítette. A gyorsan megszerveződő demokratikus vezető szervek is egyik fő feladatuknak a termelés folytonosságának biztosítását tartották. A felszabadított városok, területek megbízott vezetői első ténykedésüket a munka felvételére vonatkozó felhívások kiadásával kezdték. Szegeden már október 12-én megjelentek a termelés haladéktalan megkezdésére felszólító polgármesteri rendelkezéseket tartalmazó plakátok. Az újjászerveződő kommunista pártszervezetek is fő feladatuknak a termelés

megindítását tartották. Jól mutatja ezt a többször idézett november 9-i tanácskozásról felvett jegyzőkönyv is. Látni kell azonban, hogy a munkások áldozatvállalása, kezdeményezése és forradalmi öntevékenysége nélkül nem járhattak volna sikerrel ezek az erőfeszítések.

A dolgozók, elsősorban a szervezett munkások felismerték az azonnali cselekvés szükségességét. Hihetetlen nehéz körülmények között kezdtek hozzá a romok eltakarításához, a termelés feltételeinek biztosításához, megindították a termelést. Erőfeszítéseikben tükröződött az a felismerés, hogy munkájukkal ha kismértékben is, de hozzájárulnak a szovjet hadsereg célkitűzéseinek teljesítéséhez, a háború befejezéséhez és a fasiszmus megsemmisítéséhez. Ennek nagy jelentőségére mutatott rá az 1945-ös pártértekezleten Kádár János is: „Mindnyájan tudjuk, hogy a magyar nép nem tudott komoly fegyveres segítséget nyújtani a Vörös Hadseregnek... Nemzetünk szerencsétlen helyzetét, amelybe a fasiszták oldalán folytatott háborúval kerültünk, némileg enyhítettük azzal, hogy a magyar nép legalább munkájával sietett a harcoló Vörös Hadsereg segítségére. Azzal az eredménnyel, amelyet a termelés az első hónapokban fel tudott mutatni — legalábbis egy részével — járult hozzá a dolgozó magyar nép a fasiszták leveréséhez. Ez a magyar munkásosztálynak és ezen belül a szakszervezeteknek és az üzemi bizottságoknak elévülhetetlen történelmi érdeme.”

A munkásosztály tudatában volt annak is, hogy a felszabadulással kialakult új helyzetben áldozatos munkájával nem a tőkés érdekeit szolgálja. Az MKP munkára mozgósító felhívásai megerősítették a szervezett dolgozók e meggyőződését: „Most meg kell próbálnunk — hangzik a párt felhívása — új életet teremteni a romokon. A feladatok, amelyek ebből ránk hárulnak, elképzelhetetlenül nagyok. Alig tudjuk elgondolni, hogyan fogjunk neki, *de egy bizonyos: ezekből a romokból nem szabad a régi Magyarországnak feltámadni, és nem is fog. Új Magyarországot építünk, a munkások és dolgozó polgárok Magyarországot.*” Ezt a törekvésüket fejezték ki a szegedi dolgozók is: „A romokból, a pusztulásból — olvashatjuk a Szegedi Népakarat 1944. október 18-i számában — a nép valamennyi rétege összefogásával új Magyarországot akarunk és fogunk felépíteni. Új és szociális Magyarország épül majd fel a régi rendszer kártyavárként összeomlott tákolmánya helyén.” A dolgozók mozgósításában, a munka megszervezésében és irányításában fontos szerepet töltöttek be az üzemi bizottságok.

Az ország első legális üzemi bizottságát — üzemi tanácsát, ahogyan kezdetben nevezték e fontos munkásszerveket — a Szegedi Kenderfonógyárban hozták létre 1944. október 20-án. Ezt követően néhány napon belül, nem kis mértékben a kendergyáriak segítségével, Szeged és a megye jelentősebb üzemeiben szintén megalakultak az üb-k. Ha más elnevezéssel is, de nagyjából azonos feladatok megoldása céljából a munkásság a felszabadított területeken mindenütt, tehát az ország egész területén életre hívta e testületeket. Az ország felszabadításának befejezésekor alig volt hazánkban olyan vállalat, ill. üzem, ahol ne lett volna már üb. Az üzemi bizottsági mozgalom kibontakozása, viharos gyorsaságú kiépülése lényeges része volt a felszabadulással megkezdődött forradalmi tömegmozgalomnak, így a népi demokratikus forradalom elindulásának is.

Elsőként a kommunista párt ismerte fel az üzemi bizottságokban rejlő nagy lehetőségeket. Ezért az első perctől támogatta munkájukat, élére állt az üb-mozgalomnak. Támogatta az üb-k rendeleti úton történő elismertetését, és ennek is jelentős szerepe volt abban, hogy már 1945. február közepén megjelent az üb-k jogait, a munkásellenőrzést törvényesítő első üb-rendelet. Az ipari munkásság az üb-k közvetlen vezetésével — szó szerint értendő ez, mert mint említettük, a felszabadulásakor az üzemek nagy része tulajdonos és vezetés nélkül maradt — kezdte meg új országot építő munkáját. A termelést szervező, irányító üzemi bizottságoknak hallatlan nagy nehézségeket kellett leküzdeniük. Nem volt elegendő nyersanyag, nem állt rendelkezésre elegendő szakember, a gyárak kasszái üresen álltak, nem tudták fizetni a dolgozókat, hiányoztak a termelés folytatásához szükséges feltéte-

lek. Komoly gondot okozott a háború alatt felbomlott munkafegyelem helyreállítása is. A munkásság azonban nem ismert lehetetlent: az üb-k irányításával úrrá lettek a nehézségeken, ha nehezen is, de megindult a termelés. Rövid idő alatt nagy eredményeket értek el a termelés feltételeinek biztosításában s a gyárak az ország javára egyre többet termeltek.

Az üzemi bizottságok tudták, hogy munkájukkal milyen érdekeket szolgálnak, tisztában voltak munkájuk jelentőségével. Jól mutatja ezt az a megállapodás is, amelyet 1945 februárjában kötött a kendergyári üb, amikor a tulajdonosok kérésére átadták a gyár vezetését az igazgatóságnak. „A Szegedi Kenderfonó Rt. munkásai megmentették a visszavonuló német hordák pusztításai elől és a megszökött gyárvezetők kiűritő és megsemmisítő szándékaival szemben az üzem egész felszerelését, teljes anyagraktárát, irodai felszerelését. A felszabadulás első napjaiban üzembe helyezték a gyárat. A gyár vezetését, a helyi hatóságokkal egyetértésben, az üzem munkásai által megválasztott és a szegedi szakszervezeti tanács által jóváhagyott üzemi tanácsra bízták. Az üzemi tanács a gyár minden vagyonával hűségesen, a közösség érdekeinek megfelelően gazdálkodott: kenyeret adott a gyár dolgozóinak és árut termelt. *A gyár dolgozói és üzemi tanácsa az értékek megmentésével és a termelés megindításával a magyar demokrácia ügyét szolgálták.*”

A munkásosztály forradalmi öntevékenysége alapján kiépült üzemi bizottságok rendszere ugyanakkor azt is mutatta, hogy a Horthy-fasizmus a legnagyobb erőfeszítéssel sem tudta kiölni a forradalmi gondolkodást, cselekvőkészséget a magyar munkásságból. A kommunista párt politikája a felszabaduláskor többek között ezért találhatott megértésre és követésre a dolgozók körében. Az üzemi bizottságok létrejöttében, de főleg tevékenységükben szembetűnően érvényesült a munkásközlélemény hangja: a szervezett dolgozók törekvései, fáradozásai és áldozatvállalása fejezte ki leginkább azt a kölcsönhatást, ami a kommunista párt politikája és a dolgozók forradalmi öntevékenysége között fennállt. Ez tette csak lehetővé a termelés megindítását, a lerombolt ország újjáépítését. Ebben a történelmi jelentőségű küzdelemben a munkásosztály gyakorlati munkájával is bizonyította, hogy képes az ország vezetésére, hogy az újjáépített országot csak a munkásosztály vezetheti.

A munkásosztály és a párt vezető szerepe természetesen nem automatikusan érvényesült; szakadatlan harcban vált a forradalom nélkülözhetetlen tényezőjévé. A programadás, a katasztrófából való kivezető út megjelölése mellett, szüntelen harcot kellett folytatni a forradalmi átalakulással szemben álló retrográd erők ellen. A reakció erejét nem volt szabad lebecsülni. Erre figyelmeztették már a pártot a koalíción belüli ellentétek, az ország újjáépítése körül kibontakozott harcok, de különösen az 1945 novemberében megtartott országgyűlési választások és az azt követő ellenforradalmi támadás. A kommunista párt felkészült a harcra: összefogta a haladó, forradalmi erőket, és ezek az erők fokozatosan, lépésről lépésre megtörték a nagybirtokosok, tőkésék, s kiszolgálóik ellenállását, és győzelemre vezették a munkáshatalmat eredményező népi demokratikus forradalmat.

Tisztában vagyunk azzal, hogy a fentiek nem adnak elégséges választ a címben foglalt témára. Nem is vezethetett bennünket ilyen igény. Gondolatunk szerint azonban a nagyon vázlatosan tárgyalt néhány kérdésből is egyértelműen következik a felszabadulás és a forradalom közötti szoros összefüggés. A tömegmozgalmakról írtak is hűen kifejezik, hogy hazánk felszabadításával egyidőben megkezdődött a forradalmi átalakulás, amely 1947–1948-ra a proletárdiktatúra létrejöttét eredményezte. Dolgozó népünk mindenekelőtt ezért ünnepli együtt a felszabadulást a forradalom kezdetével, a munkáshatalom létrejöttével.